

Michel Foucault, Istoria nebuniei in epoca clasica

Ed. Humanitas, Bucuresti, 1996

Cartea lui Michel Foucault este o analiza complexa a experientei nebuniei, asa cum a fost ea perceputa in Evul Mediu, Renastere si, mai ales, in epoca clasica, cea care a reprezentat momentul trecerii la o noua abordare a ideii de spital si internare. Structurata in trei parti, cartea trateaza in amanuntime, aducind si numeroase date istorice, raporturile sub care nebunia a fost interpretata: se vorbeste despre relatiile dintre: rational-irational, exilare-internare, universalizarea nebuniei - subiectivizarea ei, relatia om-animalitate si consecintele acestei interpretari.

Pana in secolul 15, Europa s-a aflat sub imperiul leprei si al bolilor venerice. In momentul aparitiei nebuniei si al recunoasterii ei ca si forma de manifestare inadecvata mediului social, aceasta a determinat luarea unor masuri de izolare a celor "alienati" de comunitatile in care traiau si de a fi dusi in afara oraselor, sau trimisi pe alte teritorii, cu ajutorul corabiilor.

"Corabia nebunilor" , o imagine ce duce cu gandul, mai degraba la un aspect mitologic, si-a facut aparitia in peisajul sfirsitului Evului Mediu, ca si simbol al realei imbarcari a nebunilor pe corabii si trimiterea lor pe alte meleaguri.

Misticismul care a invaluit de la inceput aceasta ipostaza a unui nou flagel a fost alimentat de practicile religioase ale vremii , dar si de constiinta mitologica ce inca isi mai facea simtita prezenta in acest sfirsit de epoca.

Nebunia si nebunul sunt personaje majore ale inceputului Renasterii ,denotind amenintare si batjocura, vertiginoasa neratiune a lumii si usoara ridiculizare a oamenilor. Pentru omul Renasterii, nebunul este cel caruia ii sunt revelate sensuri ascunse ale lumii, semnificatii ale tenebrelor si haosului, privilegiul absolut al nebuniei fiind acela ca domneste asupra tot ceea ce este rau in om.

Evul Mediu ii conferea nebuniei un loc in ierarhia viciilor; Renasterea o situeaza pe prima treapta, ca expresie a tuturor slabiciunilor umane, dar, se produce aici o relativizare: sunt percepute "nebuniile" , formele umane ale nebuniei, aceasta subiectivindu-se treptat, nemaifiind o figura a escatologiei, ci raportindu-se la om si la lucrurile care il inconjoara; peste Corabia nebunilor cade uitarea; nebunia se ancoreaza solid in mijlocul oamenilor, e retinuta si mentinuta, fiind nu barca, ci spital; nebunia nu mai are de a face cu adevarul

Raluca Ciurcanu

student, Faculty of History and Philosophy, Babes-Bolyai University, Cluj, Romania
e-mail:
danaida21@email.ro

KEY WORDS

Foucault, madness, history, Europe, legislation, church, society

si cu lumea , ci cu omul si cu propriul lui adevar pe care stie sa il perceapa.

Renasterea a deposedat mizeria de pozitivitatea sa mistica; nu se mai vorbeste de glorificarea durerii , nici de o mintuire comuna a saraciei si a caritatii, ci i se spune omului despre datoriile lui fata de societate si se vede in nevoias un efect al dezordinii; se pune, deci problema nu a exaltarii mizeriei in gestul care o usureaza, ci a suprimarii ei; mizeria aluneca dinspre o experienta religioasa care o sanctifica spre o conceptie morala care o condamna.

Clasicismul a inventat internarea, cam asa cum Evul Mediu inventase segregarea leprosilor; locul lasat gol de acestia a fost ocupat de niste personaje noi in lumea europeana: "internatii" . Gestul care inchide are semnificatii politice, sociale, religioase, economice, morale. Fenomenul are dimensiuni europene; case de corectie sunt infiintate si in Anglia si in tarile de limba germana. La sfirsitul secolului 18, in centrele de internare erau amalgamate mai multe categorii de populatie: condamnati de drept comun, tineri care au tulburat linistea familiei sau i-au delapidat bunurile, oameni fara de capatii si smintiti, un amestec ciudat si confuz; acest gest organizeaza, intr-o unitate complexa, o noua sensibilitate fata de mizerie si fata de datoriile existentei, noi forme de reactie in fata problemelor economice ale somajului si trindaviei, o noua etica a muncii si, precum si visul unei cetati in care obligatia morala coincide cu legea civila, sub formele autoritare ale constringerii. Ele , centrele de internare explica in parte conform carui model a fost perceputa si traita nebunia de catre epoca clasica. Practica internarii desemneaza un alt raport al omului cu ceea ce poate fi inuman in existenta sa.

In secolul 17, in toata Europa internarea are acelasi sens, cel putin la origine-ea reprezinta unul din raspunsurile date de acest secol unei crize economice care afecteaza lumea occidentala in intregul ei: scaderea salariilor, somajul, rarefierea monedei.

In afara perioadelor de criza, functia de represiune a internarii e dublata de o noua utilitate-nu mai e vorba de a-i inchide pe cei fara ocupatie, ci de a da de lucru celor inchisi si a-i face astfel sa contribuie la prosperitatea tuturor-era o forma de a tine sub control masele, de a resorbi lenesii si de a proteja social in fata rascoalelor si a agitatiei. Munca e perceputa ca solutie infailibila, remediu al tuturor formelor mizeriei.

In acest spatiu inventat de o societate care descifra in legea muncii o transcendenta etica va aparea nebunia si va ajunge repede pe punctul de a si le anexa. Secolul 20 va cere ca aceste zone unde, cu 150 de ani inainte s-a incercat inchiderea saracilor, vagabonzilor si somerilor, sa fie transferate numai nebunilor. Nebunii fusesera de la inceput inscrisi in marea proscriere a lenei, ei avindu-si locul alaturi de saraci, buni sau rai, si de lenesi, si fiind supusi unor reguli de munca obligatorie la care, nu de putine ori, nu au facut fata muncii si ritmurilor vietii colective.

Elementul nou in epoca clasica este acela ca legea nu mai condamna: inchiderea se face in cetatile moralitatii pure, unde legea care ar trebui sa domneasca va fi aplicata sub formele riguroase ale constringerii

fizice. Marea idee burgheza, si in curind si republicana e ca virtutea, si ea, este o afacere de stat; se pot da decrete pentru a o face sa domneasca , se poate stabili o autoritate pentru a asigura respectarea ei; marele vis al burgheziei in epoca clasica este identificarea legilor statului cu legile sufletului (putem avea orice cu bani in afara de moravuri si de cetateni).

Rolul bisericii e la fel de mare, punindu-si amprenta in ce priveste educatia morala; sursa raului ar fi marea lipsa de instructie si de ascultare pentru lucrurile spirituale. Pentru biserica catolica, dar si pentru cea protestanta, internarea reprezinta mitul fericirii sociale - o politie a carei ordine ar fi complet transparenta la principiile religiei; casa de internare era simbolul acestei "politii", care reprezenta echivalentul civil al religiei pentru edificarea unei cetati perfecte.

Internarea nu are nici o unitate institutionala in afara aceleia care ii poate da caracterul de politie, cu atat mai putin coerenta medicala, psihologica sau psihiatrica.

Ceea ce caracterizeaza secolul 17 este nu avansarea spre recunoasterea nebunului, si, prin aceasta la recunoasterea lui stiintifica; dimpotriva, e resorbit intr-o masa nediferentiata, identificat cu mai putina claritate; nebunul epocii clasice, inchis alaturi de venerici, desfrinati, libertini, homosexuali, isi pierde indiciile individualitatii, se disipeaza intr-o aprehensiune generala a neratiunii; practica internarii nu se supune unei decizii medicale, tine de o alta constiinta – in general, judecatorul este cel care ia decizia de internare, recurgandu-se destul de rar la o expertiza medicala; se poate spune ca tocmai pe fondul unei experiente juridice a alienarii s-a constituit stiinta medicala a bolilor mintale; ca subiect de drept, omul se elibereaza de responsabilitatile sale chiar in masura in care este alienat; ca fiinta sociala, nebunia il compromite pina la culpabilitate; in secolul 18, pentru prima data, omul alienat este recunoscut ca incapabil si ca nebun.

In psihopatologia secolului 19 (si a noastra si mai mult), nebunul este recunoscut ca atare nu pentru faptul ca o maladie l-a indepartat spre marginile normalitatii, ci deoarece cultura noastra l-a situat la punctul de intilnire intre decretul social al internarii si cunoasterea juridica, discernind capacitatea subiectilor de drept; stiinta "pozitiva" a maladiilor mintale si sentimentelor umanitare care au promovat nebunul la rangul de fiinta umana nu au fost posibile decit o data ce aceasta situare a fost bine fixata. In perioada clasica nebunia a devenit ceva de privit: nu mai este monstru ascuns in sine, ci animal cu mecanisme ciudate, bestialitate, in care omul, de multa vreme, este abolit. Animalul din om nu mai are valoare de indiciu pentru un "dincolo"; el a devenit nebunia omului, fara legatura cu nimic altceva decit cu ea insasi: nebunia sa in stare de natura. Va veni o vreme cand aceasta prezenta a animalitatii in nebunie va fi considerata drept semnul – mai mult chiar – insasi esenta maladiei. In epoca clasica, dimpotriva, ea manifesta cu o stralucire aparte tocmai faptul ca nebunul nu este un bolnav. In alta ordine de idei, animalitatea dezlantuita nu poate fi stapinita decit prin dresaj si indobitocire. In reducerea omului la

animalitate, nebunia isi gaseste adevarul si vindecarea, cel dintii fiind abolit.

In momentul devenirii antropologice a filosofiei, in care omul a vrut sa se recunoasca intr-o plenitudine naturala, animalul si-a pierdut puterea de negativitate, pentru a constitui forma pozitiva a unei evolutii; omul este fiinta naturala in chiar animalitatea sa, iar internarea exalta aceasta animalitate a nebuniei; a respecta nebunia nu inseamna a descifra in ea accidentul involuntar si inevitabil al maladiei, inseamna a recunoaste aceasta limita inferioara a adevarului uman, care nu e accidentala ci esentiala; nebunia nu ameninta omul modern decit cu aceasta intoarcere la lumea posomorita a animalelor si a lucrurilor, la libertatea lor ingradita.

Epoca clasica vedea in nebunie revelarea unei libertati care face ravagii in formele monstruoase ale animalitatii. In aceasta epoca nerationalul este suportul nebuniei; in cea moderna , nerationalul e doar unul din modurile de aparitie ale nebuniei.

Plasata sub semnul tuturor neratiunilor minore, nebunia se vede asociata unei experiente etice si unei valorizari morale a ratiunii; dar legata de lumea animala si de neratiunea ei majora , ajunge la monstruoasa ei inocenta. Psihiatria noastra a mostenit in secret toate acele raporturi pe care cultura clasica le instaurase cu neratiunea; le-au modificat; le-au deplasat; au crezut ca vorbesc despre nebunie in obiectivitatea sa patologica; in ciuda lor, aveau de a face cu o nebunie stapinita inca de etica neratiunii si de scandalul animalitatii.

Aceasta este concluzia la care ajunge autorul, la finalul primei parti a cartii. Cea de a doua parte trateaza, in mod detaliat, experientele nebuniei de o maniera analitica, in sensul in care vorbeste despre o clasificare a formelor nebuniei si despre patru tipuri de constiinta a nebuniei (critica, practica, enuntiativa si analitica), pentru ca in ultima parte sa accentueze latura antropologica de evaluare si conditiile de instaurare a azilului.

Complexitatea cartii e data si de faptul ca ea aduce cu sine o multitudine de exemple concrete in ce priveste conditiile de internare si tratare a bolnavilor, mergind si pina la o acurata analiza a celorlalte domenii in care aceasta problematica este reflectata (istorie, sociologie, literatura, filosofie, arte plastice, stiinta).